

ÇEVRE VE SUÇ: ŞEHİR GÜVENLİĞİNİ ARTIRMADA ÇEVRE PSİKOLOJİ YAKLAŞIMI

Dr. E. Ensari CİCERALİ
Nişantaşı Üniversitesi

Dr. Lütfiye Kaya CİCERALİ
Nişantaşı Üniversitesi

Giriş

Çevre psikolojisi psikolojinin en önemli alt dallarından biri olan sosyal psikolojisi içerisinde önemli bir yer tutar. Psikoloji tarihindeki bir çok öncü isim çevre konusuna odaklansa da çevre psikolojisinin kendi ismiyle ortaya çıkması ve gelişmesi 1960'lerden sonra olmuştur. Toplumlardaki çevre bilincinin artırılması ve sonraki nesillere daha sağlıklı sürdürülebilir bir çevrenin bırakılması teması önem kazandıkça bu alanın da önemi ve çevreyle ilgili uygulamalardaki yeri gittikçe artmaktadır. Çevre psikolojisi bireyler ile bireylerin yapılı ve doğal çevreleri arasındaki ilişkiyi inceleyen bir disiplin olarak tanımlanır. Örneğin aşırı stres yaşayan birisinin kendini bir deniz kenarına ya da yeşilliklerle dolu doğal bir çevreye atması neredeyse bir klişe haline gelmiştir. Deniz kenarına gitmek, açık havada yürümek ya da şehirden uzak bir ortamda zaman geçirmek gerçekten yaşadığımız stresi ya da bunalımı geçirir mi? Bu konuda yapılan bir çok araştırma olsa da çevrenin insan sağlığına olumlu etkisi olduğuna yönelik toplumda otomatik bir inanç oluşmuştur. İnsanlar böyle yerlerde kendilerini daha mutlu hissetmekte ve olumlu duygular yaşamaktadır. Şehrin merkezinde kalan yeşil alanlara da bu yüzden şehrin akciğerleri denir. Yeşil alan ile sağlıklı olmak arasında genel olarak inanılan pozitif bir ilişki bulunmaktadır.

Çevre psikolojisi bir yandan çevrenin insan deneyim, davranış ve sağlığına etkisini incelerken diğer yandan da insanın çevreye olan ya da olabile-

cek etki faktörlerini inceler. Konumuzla yakından ilgili olan suç davranışı da çevrenin davranışa olan etkisi bağlamında incelenir. Suç davranışı psikoloji içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Suç ile doğrudan ilgili olan adli psikoloji alanı psikolojinin önemli ve geniş bir alt dalını oluşturmaktadır ve bu alanda ciddi çalışmalar yapılmaktadır. Çevre psikolojisi daha dolaylı yoldan olsa da suç davranışıyla ilgilenmektedir. Temel hedef bu davranışın, suç davranışının ortaya hiç çıkmaması yani yok edilmesi ya da azaltılmasıdır. Bu yönde bir çok örnek çalışma yapılmış ve ortaya ciddi bulgular konmuştur. Örneğin bir çevre içerisinde toplumsal kabul görmüş bir normun çiğnenmesinin diğer normların da çiğnenmesine neden olduğu farklı çalışmalarda ortaya çıkmıştır. Çapraz norm engelleme etkisi denen bu durumda bir kişi başkalarının bir norma açıkça aykırı hareket ettiğinin ipuçlarını taşıyan bir çevrede (ör. duvarda grafitiler, yolda çöpler olan bir yer gibi), sosyal normlara bağlı kalmakta zorlanır. Örneğin bir kişinin otobanda arabasıyla seyrederken elindeki çöptü yola atması, atılan bu çöptü gören yüzlerce farklı kişinin de oraya çöp atmasına neden olabilir. Bir norma uymayan bir davranışın bir çevrede görülmesi benzer davranışları ve farklı normlara da uymama davranışlarını artırır. Çevredeki normlara karşı yapılan saygısızlıkların oluşturduğu ipuçları bir 'düzensizlik' algısı oluşturur ve bu durum suç olaylarını ve suç korkusunu da artırabilir. Keizer ve arkadaşları¹ şöyle bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. İki farklı çevrede dışarı sarkacak ve içinde görülecek şekilde beş Euroluk banknotlar bulunan zarfları posta kutularına yerleştirmişler ve oradan geçenlerin ne kadarının bu zarfları çalacaklarını gözlemlemişlerdir. Yoldan geçenlerden geniş bir gurubunun (%13), bu zarfları aldığı ortaya çıkmıştır. Eğer posta kutusu grafitiyle kaplıysa, yani üzeri yazıyla boyanmışsa hırsızlık yapanların oranı ikiye katlanmıştır. Armitage'ın yaptığı bir çalışmada, civarında belirgin bakımsızlık ve grafiti sinyalleri bulunan evlerin daha fazla suça maruz kaldığı ortaya çıkmıştır². Doran ve Lees insanların da özellikle bu türden ve böyle çevresel ipuçları içeren çevrelerde güvensiz hissettiklerini ortaya koymuştur³. Markowitz, Bellair ve Liu fiziksel düzensizlik ipuçlarının artan suç döngüsü için bir vasıta olduğunu bulmuştur⁴. Yapılan diğer çalışmalarda da potansiyel saldırganlara saklanma olanağı sunan

- 1 K. Keizer, S. Lindenberg ve L. Steg, **The spreading of disorder**, Science, 322, 1681–1685, 2008.
- 2 R. Armitage, Sustainability versus safety: Confusion, conflict and contradiction in designing out crime. G. Farrell, K. J. Bowers, S. D. Johnson ve M. Townsley (Ed.) **Imagination for crime prevention: Essays in honor of Ken Pease (81–110)**, Crime Prevention Studies, 21, Monsey, NY: Criminal Justice Press and Willan Publishing, 2007.
- 3 B. J. Doran ve B.G. Lees, **Investigating the spatiotemporal links between disorder, crime, and fear of crime**, The Professional Geographer, 57(1), 1–12, 2005.
- 4 F. E. Markowitz, P. E. Bellair ve J. Liu, **Extending social disorganization theory: Modeling the relationships between cohesion, disorder, and fear**, Criminology, 39, 293–319, 2001.

sık zemin bitki örtüsü, yüksek suç korkusuyla ve şehir parklarında güvensiz hissetmeyle ilişkilidir^{5,6}.

Resim 1: Çevresel ipuçları ve suç davranışı arasında bağlantı bulunmaktadır.

Diğer yandan İngiltere’de yapılan ilginç bir araştırmada belediye tarafından cadde aydınlatmasında yapılan tamirat ve iyileştirmelerin sadece aydınlatmanın yapıldığı geceleri değil gündüzleri de o bölgelerde işlenen suç oranlarını azalttığı ortaya konmuştur⁷. Araştırmacılar daha önceden bozuk olan ve görevlilerce tamir edilen ve bu nedenle artan ışıklandırmanın o işi yapan belediyenin normları önemseyişinin bir göstergesi olduğunu ve bunun yurtaşların norma uyma davranışını aktive etmiş olduğunu ortaya çıkardılar. Bu durum yalnızca normlara uymamayı azaltmamış aynı zamanda sosyal kontrolü de artırmıştır. Yani vatandaşlar şüpheli gördükleri şeyleri daha çok polise bildirmiş ve önemli kuralları ihlal edenlerin bilgisini diğerleriyle paylaşmak yoluyla da normlara bağlılıkları artmıştır. Bütün bu örnekler suç davranışının azalmasında ve çevresel güvenliğin artırılmasında fiziksel çevre tasarımının ve fiziksel çevre ile ilgili bir takım özelliklerdeki iyileştirmenin önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

- 5 B. S. Fisher ve J. L. Nasar, **Fear of Crime in Relation to Three Exterior Site Features: Prospect, Refuge and Escape**, Environment and Behavior, 24, 34–65, 1992.
- 6 A. Jorgensen, J. Hitchmough ve T. Calvert, **Woodland spaces and edges: Their impact on perception of safety and preference**, Landscape and Urban Planning , 60(3), 135–150, 2002.
- 7 B. C. Welsh ve D.P. Farrington, **Effects of improved street lighting on crime**, Campbell Systematic Reviews, 13, 2008.

Özellikle fiziksel çevrenin tasarımı ve bu yolla suç davranışının azaltılmasıyla ilgili olarak gün geçtikçe önem kazanan bir terim çevresel kriminoloji terimidir. Çevresel kriminoloji kriminolojide yeni bir düşünce okulu olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel kriminoloji suçun genel nedenleri ve insanların neden suç işlediği ile ilgilenirken, çevresel kriminoloji suç desenleri, suçun meydana gelmesi için oluşan fırsatlar, mağdurların olaylar içerisinde korunması ve olayların oluştuğu çevreler ile ilgilenir⁸. Çevresel kriminoloji ilk olarak Ray Jeffery tarafından Çevresel Tasarım ile Suçun Önlenmesi adlı kitabında ortaya atılmıştır⁹. Bu yaklaşım klasik kriminolojinin temel ilkesini kullanır ki bu prensip suç işleme potansiyeli olan kişiyi suçtan caydırmaktır. Bu kişiyi caydırırken toplumu korur. Ancak çevresel kriminoloji temel olarak suçlu potansiyeli olan kişinin kendisinden çok suçun işlendiği çevreye odaklanmıştır.

1. Çevresel Tasarım Yoluyla Suçun Önlenmesi

Jeffery'e göre suçun sosyal nedenleri yanında biyolojik ve çevresel nedenlerin de incelenmesi gerekir. Suçun nedenleri aslında sadece bir bakış açısıyla değil bir çok disiplinin bir araya gelmesiyle daha net ortaya çıkar. Yani sosyal, politik, biyolojik ve psikolojik açıklamalar suçun nedenlerine inebilmek için gereklidir. Suçlunun beyninin içini anlayabilmek ne kadar önemliyse suçluluğa neden olabilecek dış çevre de o kadar önemlidir. Crowe'a göre yapılı çevrenin düzgün tasarımı ile etkin kullanımı suç davranışının ve suça maruz kalma korkusunun azalmasına yol açar ve bu yolla hayat kalitesi artar¹⁰. Jeffery çevresel tasarım ile suçun önlenmesi yaklaşımı konusunu ilk kendi yazdıklarıyla başlatsa da sonradan kendi yaklaşımını Oscar Newman'ın savunulabilir alan yaklaşımı üzerine oturtmuştu. Bunun bir nedeni de kendi yaklaşımını çok karmaşık bulmasıdır.

Savunulabilir alan ise Newman tarafından şöyle tanımlanmıştır¹¹: Bir yerleşim çevresinin fiziksel karakteristiklerinin- binaların planı, genel yerleşim özellikleri gibi- orada oturanlar için kendi güvenliklerini sağlamalarında anahtar kişiler haline gelmelerine izin verecek şekilde işlev görmesidir. Burada daha sonra detaylarına inilecek başlıca teorilerde de bulunan bir güçlendirme yaklaşımı söz konusudur. Çevresel tasarım yoluyla bir yerde yerleşik

8 P. L. Brantingham ve P.J. Brantingham, **Mapping crime for analytic purposes: location quotients, counts and rates**, Crime Mapping and Crime Prevention, 8: 263-288, 1998.

9 R. Jeffery, age.

10 T. Crowe, **Crime Prevention through Environmental Design: Applications of Architectural Design and Space Management Concepts**, 2. ed. Oxford, UK: Butterworth-Heinemann, 46, 2000.

11 O. Newman, age, 50.

olan bireyler suçun önlenmesi açısından yetkin kılınmış olurlar. Kağıt üzerinde olmasa da ortamın bu güçlendirmeyi yapması sağlanmaya çalışılır. Örneğin bir sokakta gasp yapmak isteyen bir suçlu etraftaki binalardan bir çok kişinin kendisini görebileceği ve müdahale edebileceği bir ortamda bu suçu işlemeye cesaret edemeyebilir. Kendine daha تنها ve gözetimden uzak bir yer aramak ister. Bu تنها ve suçta açık alanların mümkün olduğunca azaltılması ya da kontrol altına alınması gerekir.

Savunulabilir alan dört tasarım unsurunu içerir. Bu tasarım unsurları: bölgesellik, gözetim, çevresel görünüm ile coğrafi çevredir. Bölgesellik yapılı çevrenin bir özel alanı sembolik ve gerçek engellerle sınırları belirli hale getirebilmesidir. Bir mekan ve çevreye ait sahiplik hissi uyandırmak ve bu algıyı tanımlamaktır. Gözetim, bir yerde yerleşik ve yerleşik olmayan kişilere oradaki yapılı çevrenin barındırdığı binaların, oradaki tasarımılanmış unsurların, pencerelerin ve girişlerin kullanılarak diğerlerini gözlemleme, gözetleyebilme fırsatlarını tanımasıdır. Yani bir yerdeki tasarım unsurlarının gözetim fırsatını oradaki kişilere vermesidir. Bu şekilde olabilecek suç unsurlarının bir gözetim korkusuyla azaltılması planlanır. Görünüm ve çevre ise yapılı bir ortamın ve bu ortamda var olan ve hissedilen yönetim şeklinin o çevrenin algılanmasını etkilemesidir. O yerin temiz, iyi bakımlı ve düzenli bir yer algısı oluşturabilmesi aynı zamanda birileri tarafından ilgilenildiği ve kontrol edildiği anlamını taşır. Coğrafi çevre unsuru ise bir yeri çevreleyen alanların oranını güvenliğini nasıl etkilediği konusunu içerir. Bir yerin kendisinin güvenli olması önemli olduğu kadar o yeri çevreleyen komşu yerlerin de güvenli olması suçun mobilitasının azaltılması bakımından önemlidir. Savunulabilir alan fikri mimariyle birleştiğinde ortaya bazı prensipleri olan şehir tasarımı yaklaşımı çıkmaktadır. Bu yaklaşım bireyi odağına almakta ve birey güvenliği için bazı değişiklikler öne sürmektedir. Bireyin bulunduğu alanda çevrede ne olup bittiğinin farkında olabileceği, diğerlerini görebileceği diğerlerinin de kendisini göreceği, ve gerektiğinde kolaylıkla yardım çağırabileceği ya da yardıma ulaşabileceği bir tasarım önemlidir. Bu tasarım uygun ışıklandırma, bilgi verici işaret ve levhalar, kör noktaların azaltılması ve sahiplik duygusunun artırılmasıyla desteklenmektedir. İlk nesil tasarım yaklaşımı sadece fiziksel özelliklere ve tasarıma yoğunlaşırken ikinci nesil tasarım yoluyla suç önleme yaklaşımı birey ve toplumu da paydaş olarak aktif katılımcı şekilde gündeme almıştır. Yeni fikirler sosyal katılımı birlikte sosyal dayanışma, toplumsal ilişkiler, toplum kültürü, ve eşik kapasitesini de içermektedir.

Resim 2: Çevresel Tasarım Yoluyla Suçun Önlenmesi ve Savunulabilir Alan

Tasarım yoluyla suçun önlenmesi yaklaşımı yapılan çalışmalarla fazlaca test edilmektedir. İlk çalışmaların tarihi yaklaşımın ortaya çıkmasıyla paralel sayılabilir. Bu çalışmalar 1971-73 arasında yapılmıştır. 3 yıl veri toplandıktan sonra Amerikan Adalet Bakanlığı adına raporlama yapan uzman Richard Gardiner, bu yaklaşımla inşa edilmiş çevrelerdeki suç oranlarıyla bu yaklaşıma göre tasarılmamış çevreler arasında ciddi farklar bulmuştur. Bu çalışma bu yaklaşımın tüm Amerika'ya yayılmasına yönelik bir programında oluşmasını sağlamıştır. Newman'ın Ohio'da yaptığı Beş Meşe Projesi de tasarım yaklaşımının uygulanmasından sonra suç oranlarında %26 düşüş raporlamıştır. Yapılan bir çok çalışma ve gözden geçirme de tasarıma odaklanılarak suçun azaltılabileceğini ortaya koymuştur^{12,13,14}. Savunulabilir alanını oluşturan dört tasarım elemanı, her biri kendi başına ve diğerleriyle birlikte var olur ve daha güvenli bir şehir çevresi oluşturmak amacı içerir. Bu dört unsur halka kapalı-halka açık, yarı mahrem mahrem, yarı halka açık-yarı mahrem, yarı mahrem-mah-

12 R. Schneider ve T. Kitchen. **Planning for Crime Prevention: A Transatlantic Perspective**, London, UK: Routledge, 2002.

13 B. Poyner, What Works in Crime Prevention: An Overview of Evaluations, **Crime Prevention Studies, Volume 1**, haz. R. V. Clarke, 7-33. Monsey, New York: Criminal Justice Press, 1993.

14 J. Feins, J. Epstein ve R. Widom, **Solving Crime Problems in Residential Neighborhoods: Comprehensive Changes in Design, Management and Use**, Washington, DC: US Department of Justice, National Institute of Justice, 1997.

rem tasarım unsurlarıdır. Bunlar farklı seviyede yapısal katmanları oluşturur. Buna uygun örnekler şunları içerebilir: suçun önlenmesinde tüm sorumluluğu devlete vermek yerine toplumun kendine güvenin artırılması, trafiğe kapalı sokakların oluşturulması, bireyin merkeze yerleştirilmesi, her bir alanda konutlaşmanın azaltılması, evin kutsal oluşu fikrinin yayılması, alanın fiziksel özellikleri içerisinde bireyin neler olduğunu izleyebilmesi, fiziksel tasarımın bireye güvenlik hissini verebilmesi, bir polis karakoluna ya da kalabalık bir ticari merkeze yakınlık.

Wilson ve Kelling'in Kırık Cam teorisi tasarım yoluyla suçun önlenmesi yaklaşımında özellikle yukarıda bahsettiğimiz görünüm ve çevre kırılımıyla eşleştirilmiş ve bu kırılımın görünüm devamlılığı ve yönetimi konseptine evrilmesine neden olmuştur¹⁵. 1990'lar ve sonrasında yapılan çalışmalar tasarım yoluyla suçun önlenmesi yaklaşımının da gelişmesine farklı uygulamaların test edilmesine araç olmuşturlardır. Bu noktada Cozens ve Love'a göre¹⁶ 1990'lardan itibaren çevre psikolojisi alanında bir çok çalışma tasarım yoluyla güvenliğin artırılması yaklaşımıyla alakalı araştırmaları devam ettirmiştir^{17,18,19,20,21,22}. Bu çalışmalar suçluların, polislerin ve diğer kişilerin çevresel özellikleri suç bağlamında nasıl tanımladıkları ve bu çevrede ne şekilde davrandıklarını araştırmaya yönelik çalışmalardır. Bu türden çalışmalar farklı faktörleri de kapsa-

-
- 15 J. Q. Wilson ve G. L. Kelling, **The Police and Neighbourhood Safety: Broken Windows**, *The Atlantic Monthly* 3 (2): 29–38, 1982.
  - 16 P. Cozens ve T. A. Love, **Review and Current Status of Crime prevention through Environmental Design (CPTED)**, *Journal of Planning Literature*, 30 (4): 393-412, 2015.
  - 17 A. Vrij ve W. Winkel, **Characteristics of the Built Environment and Fear of Crime: A Research Note on Interventions in Unsafe Locations**, *Deviant Behavior*, 12:203–15, 1991.
  - 18 B.B. Brown ve D. L. Bentley, **Residential Burglars Judge Risk: The Role of Territoriality**, *Journal of Environmental Psychology*, 13:51–61, 1993.
  - 19 B.S. Fisher ve J. L. Nasar, **Fear of Crime in Relation to Three Exterior Site Features: Prospect, Refuge and Escape**, *Environment and Behavior* 24:34–65, 1992.
  - 20 J. L. Nasar ve B. Fisher, **Hot Spots of Fear and Crime: A Multi-method Investigation**, *Journal of Environmental Psychology* 13:187–206, 1993.
  - 21 D. Perkins, P. Florin, R. Rich, A. Wandersman ve D. Chavis, **Participation and the Social and Physical Environment of Residential Blocks: Crime and Community Context**, *American Journal of Community Psychology* 18 (1): 83–115, 1990.
  - 22 D. Perkins ve R. Taylor, **Ecological Assessments of Community Disorder: Their Relationship to Fear of Crime and Theoretical Implications**, *American Journal of Community Psychology* 24 (1): 63–107, 1996.

yacak şekilde devam etmiştir^{23,24,25,26,27,28,29,30,31}.

Tasarım yoluyla suçun önlenmesi yaklaşımı çevresel kriminolojide kilometre taşı olarak kabul gören aşağıdaki teorilerin katkısıyla ortaya çıkmıştır. Her bir teorinin içeriğinde çevrenin suç davranışına olan etkisi önemli yer tutmakta ve bu yaklaşımlar çevresel tasarıma yön göstermektedir.

1.a. Rutin Aktivite Teorisi (RAT)

Rutin Aktivite Teorisi (RAT) insanların rutin aktivitelerinin suça maruz kalmalarını ne şekilde etkilediğine ve suçluların neden suç davranışını sergilediklerine odaklanır³². Cohen ve Felson'un bu teorisine göre motive olmuş suçlular herhangi bir koruyucu unsurun bulunmadığı durumlarda ve yerlerde uygun hedeflerle karşılaşırsa muhtemelen suç ortaya çıkar. Bu teoriye göre bir suçun oluşabilmesi için 3 unsurun var olması ve bir araya gelmesi gerekmektedir. Bu üç unsur: motive olmuş bir suçlu, uygun bir hedef ve koruyucuların olmaması şeklinde belirtilebilir³³. Ters durumlarda yani bu üç unsurdan en az birinin ya da diğerlerinin gerçekleşmemesi veya oluşmaması hali suçun önlenmesinde yeterli olabilir. Rutin aktivite teorisi bir mekan teorisidir. Farklı sosyal

- 23 F. Kuo ve W. Sullivan, **Environment and Crime in the City Does Vegetation Reduce Crime?** *Environment and Behaviour* 33 (3): 343–67, 2001.
- 24 T. Hertzog ve G. Kutzli, **Preference and Perceived Danger in Field/Forest Settings.** *Environment and Behavior* 30:819–35, 2002.
- 25 P.M. Cozens, D. Hillier ve G. Prescott, **Crime and the Design of Residential Property. Exploring the Theoretical Background.** *Property Management* 19 (2): 136–64, 2001.
- 26 P.M. Cozens, D. Hillier ve G. Prescott, **Criminogenic Associations and British Housing Design.** *International Planning Studies* 7 (2): 119–36, 2002.
- 27 P.M. Cozens, R. H. Neale, J. Whitaker ve D. Hillier, **Investigating Personal Safety at Railway Stations Using 'Virtual Reality' Technology.** *Facilities* 21 (7/8): 188–93, 2003a.
- 28 P.M. Cozens, R. H. Neale, J. Whitaker ve D. Hillier, **Managing Crime and the Fear of Crime at Railway Stations. A Case Study in South Wales (UK).** *International Journal of Transport Management* 1 (3): 121–32, 2003b.
- 29 A. Blobaum ve M. Hunecke, **Perceived Danger in Urban Public Space: The Impacts of Physical Features and Personal Factors.** *Environment and Behavior* 37:465–86, 2005.
- 30 E. Cinar ve E. Cubukcu, **The Influence of Micro-scale Environmental Characteristic on Crime and Fear.** *Procedia—Social and Behavioural Sciences* 35:83–88, 2012.
- 31 L.G. Jorgensen, G. Ellis ve E. Ruddell, **Fear Perceptions in Public Parks: Interactions of Environmental Concealment, the Presence of People Recreating, and Gender.** *Environment and Behavior* 45:803–20, 2013.
- 32 R. Arnold, C. Keane ve S. Baron, **Assessing risk of victimization through epidemiological concepts: An alternative analytic strategy applied to routine activities theory.** *The Canadian Review of Sociology and Anthropology*, 42, ss.345-364, 2005.
- 33 S. Gaetz, **Safe streets for whom? Homeless youth, social exclusion, and criminal victimization.** *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 46, ss.423-455, 2004.

unsurların bir mekan ve zamanda kesişimine odaklanır. Etkileşimde olduğumuz kişiler, bulunduğumuz mekanlar ve yaptığımız aktiviteler suçun dağılım olasılığını etkiler. Bu teori suçun ne zaman olacağına değil suç davranışının olma ihtimaline odaklanmıştır. Teoride önemli bir kısım da koruyuculardır. Bunlar koruyucu olmaya yeterli unsurlardır. Koruyucu olmaya yeterli olmak suçun oluşmaması için caydırıcı bir unsur olabilmektir. Bir mekanda bulunan bir polis buna örnek olabilir. Suçlu polisi gördüğünde yapmaya niyetli olduğu davranıştan cayabilir. Bir yerin yakınlığında bir asayiş kontrol merkezi olması da buna bir örnektir. Diğer yandan caydırıcı koruyuculuk her zaman kolluk kuvvetlerini içermez. Sıradan vatandaşlar da caydırıcı kuvvet olabilir. Tabi bu bilinçlilik gerektirir. Bir yerde oturanlar o yerdeki suç oranlarının azalması için kilit unsur olabilir. Bu gözetim, ihbar ve müdahale gerektiren bir bilinç içerir. Cohen ve Felson'a göre bir yerdeki vatandaşlar polis kuvvetlerine göre daha caydırıcı olabilirler, çünkü sonuçta bir yerdeki mukim kişi sayısına bakıldığında polis sayısı nispeten daha azdır³⁴. Bireyler kendi çevrelerini gözetleyebilir, olası kabalık, kavga ya da anlaşmazlıklara müdahale edebilir, sosyal düzeni sağlayabilir ve suçun önlenmesi için ciddi bir sorumluluk alabilirler. Suçun önlenmesi için bunu yapabilecek kişilerin tamamının suçun işlenme potansiyeli olan o çevrede mukim olması gerekmez. Suç mahalinden geçen bir yabancıнын olması bile suçun işlenmesi için caydırıcı olabilir. Suçu önleyebilecek unsurların aynı zamanda insan olması da gerekmez. Bir yerdeki nesnelere ve tasarım unsurları suç önleme potansiyeline sahiptir. Yukarıda bahsettiğimiz tasarım yaklaşımlarında çevresel unsurların önemi daha detaylı anlatılmıştır. Yakınlardaki bir mobese ya da güvenlik kamerası, ya da ev alarmları caydırıcı çevresel unsurlardır. Buradaki izleme unsurları bireysel hayatın gizliliğine müdahale olarak algılanmamalı özellikle kamusal alandaki güvenliği artırıcı olarak düşünülmelidir. Sınır belirleyici duvarlar ya da engeller de caydırıcıdır. Sherman, Gartin, ve Buerger yaptıkları araştırmada Minneapolis bölgesinde polise gelen aramaları incelemişler ve aramaların %50'sinden fazlasının şehrin %3'ünü oluşturan bölgeden geldiğini gördüler³⁵. Yani aramalar tüm şehre homojen şekilde dağılmıyor, şehrin belirli küçük bir bölümünden gelen aramalar diğer tüm aramalar içinde daha baskın görünüyordu. Bu tür durumlarda belirli bölgesel analizler yapmak daha doğru bir yaklaşımı ortaya çıkarmaktadır. Oradaki çevresel unsurlar ve tasarımsal yapı detaylı şekilde incelenmeli gerekli güçlendirmeler yapılmalıdır.

34 L. E. Cohen ve M. Felson, **Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach**, American Sociological Review, Volume Number: 44-04, 1979.

35 L. Sherman, W. Lawrence, P. R. Gartin ve M. E. Buerger. **Hot spots of predatory crime: Routine activities and the criminology of place**. Criminology, 27-01, 1989.

1.b. Suçun Geometrik Teorisi

Suçun geometrik teorisi suç davranışlarının insan aktivitelerindeki coğrafi yönüyle ilgilenir. Suç fırsatı oluşturabilecek mekânsal yapılarla ilgilenir. Şehrin bazı alanları hemen her zaman yoğunudur. Diğer yandan bazı yerlerde gündüz yoğunken geceleyin çok sakinidir. Kevin Lynch bir şehir için önemli olan dört faktör kitabında şöyle belirlemiştir: yollar, kenarlar, merkezler ve semtler³⁶. Merkezler insanların bir yerden bir yere gittikleri ve oraya döndükleri yerlerdir. İnsanlar çoğu zamanlarını burada geçirir. Ev, iş, park alanları, eğlence ve alışveriş mekanlarıdır. Yollar şehir için yolları, yürüme alanlarını içerir. Merkezler ve yollar haritalarsak aktivite alanlarını buluruz. Bir yere ulaşmak için gerekli araçlardır. Semtler ortak kullanım alanlarının oluşturduğu benzer şekilde yoğun bölgeleri, kenarlar ise semtler arasındaki sınırları ve bölgeleri oluşturur. Aktivite alanlarının suç davranışı için önemli tarafı ise olası bir suça maruz kalabileceğimiz olacağımız yer muhtemelen en fazla zaman geçirdiğimiz yer olacaktır. Oraları da genelde yukarıda bahsedilen aktivite alanlarıdır.

1.c. Rasyonel Seçim Teorisi

Ronald Clarke ve Derek Cornish'in yaklaşımından oluşturulmuş bir teoridir³⁷. Suçun aslında bir teoriden çok bir rasyonel seçimler dizisi şeklinde açıklanabileceğini savunmuşlardır. Mantık ve akıl yürütme temellidir. Fakat buradaki rasyonellik şöyle açıklanabilir. Verilen bir karar onun hakkındaki bir düşünce ya da yargı sonucu verilir. Bu karar makul ise akılcıdır. Sonuç olarak birinin davranış ya da seçimleri bir nedene bağlı olduğu sürece mantıklıdır. Fakat buradaki mantık suçlu açısından ele alınır. Suçlunun bakış açısından bir nedensellik aranır³⁸. Bu teori suçlunun karar vermesi için dört seçenek sunar. Suça karışmalı mı? Spesifik bir hedef seçmeli mi? Ne sıklıkla saldırmalı? Suç işlemekten vazgeçmeli mi? Teori suça iten bir çok nedenin varlığından bahseder. Bunlar ailevi, sosyolojik, ekonomik ya da psikolojik sebepler olabilir. Sonuçta suç yine de bir karardır, bütün bu nedenler otomatik olarak kimseyi suçlu olmaya zorlamaz. Bazen en rasyonel seçim suça karışmak olarak görülebilir. İkinci tercih olası hedeflerle yani kurbanlarla ilgilidir. Suçlu bu karara varmak için önce çevreye bakar ve elde ettiği ipuçlarından neye ya da kime karşı suç davranışında bulunacağına karar verir. Örneğin, bu riski almaya değer mi, çevre tanıdık mı gibi sorular burada cevaplandırılır. Üçüncü mantıksal

36 K. Lynch, **The image of the city**. Cambridge, MA: MIT press, 1960.

37 R.V. Clarke ve D.B. Cornish, **Modeling offenders' decisions: A framework for research and policy**. Crime and Justice: An Annual Review of Research, 6, 147–185, 1985.

38 M. Cusson, **A strategic analysis of crime: Criminal tactics as responses to precriminal situations**. Advances in Criminological Theory, 5, 295–304, 1993.

seçim nasıl suça karışılacağıyla ilgilidir. Bu seçim potansiyel suçlunun sosyal ağı, çevre etkisi, ya da maddi gereksinim gibi ihtiyaç ve etkenlere bağlıdır. Son olarak suç davranışından vazgeçme ya da vazgeçmeme üzerine bir seçim vardır. Yakalanma korkusu, hedefin özellikleri gibi konular bu durumda önemlidir. Birinin hırsızlık suçuna karışması cinayet de işleyeceği anlamına gelmez. Bu hedef seçimiyle de ilgilidir. Ev hırsızlığı için çevresel ipuçları araba hırsızlığından farklıdır. Eğer rasyonel seçim teorisinin tam olarak anlaşılması istenirse tüm suçlar için ayrı seçimler olduğunu unutmamak gerekir. Bu teorik yaklaşım durumsal olarak suçun önlenmesi durumlarında kullanılmasıyla öne çıkmıştır. Durumsal olarak suçun önlenmesi suç fırsatlarını azaltacak ölçümler ve önlemler içerir, suçun içinde olduğu çevreyi de düzeltmeye çalışır. Bu tür çevresel ortamların suçun işlenmesi için daha zor, daha riskli ve potansiyel suç davranışı sergileyebilecek olan kişi için daha az ödül içermesi yönünde çalışmalar ortaya koyar³⁹.

1.d. Suç Deseni Teorisi

“Suç deseni” teorisine göre suç, genellikle suçluların ve mağdur/hedefin aktivite alanlarının kesiştiği yerlerde meydana gelir^{40,41}. Bir meta-teoridir. İçerik ve odaklanmada farklılaşan teorilerin ortak bir çok yönü de bulunmaktadır.

Her üç teorinin da altında mantıksal bir yaklaşım yatar. Rutin aktivitelerimiz hayatımızı sürdürmemiz için seçtiğimiz kararlar setidir. Nereye gittiğimiz, oraya nasıl varacağımız ve ne zaman gideceğimiz gibi konular bizim tercihlerimizdir. Suç şablonu suç yerinin seçiminin anlaşılması için bir konsept oluşturur. Çevremiz suçluların potansiyel hedeflerini seçmelerine yardımcı olacak bir takım ipuçları ve işaretlerle doludur. Bu ipuçları bir hedefin iyi ya da kötü olduğunu tanımlayabilmek için zaman içinde öğrenilen işaretleri oluşturur. Bu öğrenilmiş davranış hedefi seçmek için bir şablon oluşturur. Yani farklı lokasyonlarda oluşturulmuş bir çok suç şablonu vardır. Bu şablonlar suçlu için bir suça karışmasında adeta bir kontrol listesi görevini üstlenir. Bir şablon nesnelerin, süreçlerin ve fikirlerin fark edilebilir bağlantılarından oluşur. Bu bağlantı fiziksel ya da kavramsal bağlantılar olabilir. Bazen şablonlar belirgindir, fakat diğer zamanlarda bir takım verilerden faydalanılır. İnsan hayatında bu şablonlar olduğu gibi bahsettiğimiz üç teoride de bir takım şablonlar bulunmaktadır. Üç çevresel kriminoloji teorisinde de çevrenin suç davranışı üzerindeki öne-

39 R.V. Clarke, **Situational Crime Prevention: Successful Case Studies** (2nd ed.). Monsey, NY: Criminal Justice Press, 1997.

40 M. Felson ve R.V. Clarke. **Opportunity Makes the Thief. Crime Detection and Prevention Series, Paper 98**, Police research Group. London: Home Office, 1998.

41 P.L. Brantingham ve P.J. and Brantingham, **Mapping crime for analytic purposes: location quotients, counts and rates**, Crime Mapping and Crime Prevention, 8: 263-288, 1998.

mine değinilmektedir. Tüm rutin aktivitelerimiz ve bunlarla ilgili kararlarımız fiziksel, sosyal ve psikolojik çevreden etkilenir ⁴². Biz bu çevrede çevresel ipuçlarını değerlendirerek hareket ederiz. Özellikle güvenlikle alakalı olarak bu ipuçları bizim suç davranışına karşı şablonlar geliştirmemize yardımcı olur. Bu şablonlara göre rutin davranışlarımızı değerıştirme ya da değerıştirmeme kararı veririz. Bir kişi evinden işyerine metrobüs kullanarak gidiyorsa ve suça uğrama davranışı bu araçlarda gittikçe artıyorsa kafamızdaki güvenlik şablonunu buna göre değerıştirebilir ve ulaşım aracı olarak deniz yolunu tercih edebiliriz. Devamlı gittiğimiz sinemanın merkezi bir yer olduğu ve bu çevrenin olası bir terör saldırısına maruz kalabileceğine yönelik okuduğumuz haberler, aldığımız duyumlar bizi farklı bir aktivite çevresine yönlendirebilir. Bu rntde akılsal kararlar her zaman önceliklidir.

Sonuç ve öneriler

evre psikolojisi 1960'lardan sonra daha çok gündeme gelen ve toplumda pratik bilimsel uygulamaları ne çıkaran örnekler içeren bir psikoloji alt dalıdır. Çevresel kriminoloji ise çevrenin suç davranışına olan etkisini içeren kriminolojinin bir alt dalıdır. Bahsettiğimiz bu iki alan suçun azaltılması ve önlenmesi alanında ortak çalışmalar üretilir ve bireysel ve sosyal alanlarda uygulanabilir bilimsel çözümler üretilirler. Çalışmada bahsedilen yaklaşımlar bu pratik çözümlerin bilimsel altyapısını oluştururlar. Tüm bu yaklaşımlar özünde çevresel müdahalelerle suçun azaltılması ya da önlenmesi fikrini ne çıkartır. Yapılan araştırmalar da bir çevrede ufak dokunuşlarla dahi yapılabilecek tasarımıdaki bir takım değerışikliklerin suç oranlarının azaltılmasına yönelik olumlu etkilerini ortaya koymuştur. Ancak evresel unsurlar tabi ki suçun önlenmesinde önemli bir etkeni oluştursa da bunu tamamlayan en önemli faktör sorumluluğu artırılmış ve bunun farkında olan bireylerdir. Ülkemizde özellikle aşırı kalabalık olan ve nüfusu hızla artan şehirlerde konutlaşma da hızla artmaya devam etmektedir. şehre yeni gelenler ya da yerleşikler için yapılan yeni konutların cazibesini artırmaya yönelik tasarım unsurları da bir yandan önem kazanmaktadır. Konutlar daha lüks malzemeyle yapılmaya başlamış, mimari olarak da çekici olan binaların sayısı artmıştır. Ancak yapılan bu iyileştirmeler daha çok bir pazarlama unsuru olarak dşnlmekte ve alım kararı verecek olan bireylerin verecekleri bu kararı etkilemeye yönelik olarak düşünülmektedir. Ayrıca yapılan bu iyileştirmelerde güvenliği artırıcı tedbirler olsa da bu tedbirler entegre değerildir, çok düşünülmemiştir ve genellikle bina ya da site girişlerinde güvenlik personeli görevlendirilmesini içermektedir. Güvenlik konusunda so-

42 J.B. Kinney, P. L. Brantingham, K. Wuschke, M.G. Kirk ve P. J. Brantingham, **Crime attractors, generators and detractors: Land use and urban crime opportunities**, Built Environment, 34 (1), 62–74, 2008.

rumluluk verilen bu personelin ne kadar güvenilir olduğu ve bu kişilere bu sorumluluğu vermenin ne kadar yeterli olduğu ise şüphelidir. Bu durum özünde tasarım ya da çevresel unsurları da içermemektedir. Bahsimize konu olan ve çalışmada anlatılan yaklaşım tasarımsal unsurların özünde güvenliği artırması ve bir çevrede sadece bir ya da bir kaç bireye değil tüm sakinlere güvenlik konusunda bir sorumluluk vermeyi içermektedir. Konutlaşmanın devam ettiği ve giderek arttığı günümüzde suç davranışını azaltacak hatta önleyecek tasarımsal unsurların mimariye uygulanması ve bireylerin bu yönde bilinçlendirilmesi kaçırılmayacak fırsatları ortaya koymaktadır. Bu konuda çevre psikolojisinin mimariye olası etkileri daha detaylı olarak ele alınmalı disiplinler arası gerekli mekanizmalar kurulmalıdır.

KAYNAKÇA

- ARMITAGE R., Sustainability versus safety: Confusion, conflict and contradiction in designing out crime, içinde G. Farrell, K. J. Bowers, S. D. Johnson ve M. Townsley (Eds.), **Imagination for crime prevention: Essays in honor of Ken Pease** (81–110). Crime Prevention Studies Volume 21. Monsey, NY: Criminal Justice Press and Willan Publishing, 2007.
- ARNOLD R., KEANE, C. ve BARON, S., **Assessing risk of victimization through epidemiological concepts: An alternative analytic strategy applied to routine activities theory**, The Canadian Review of Sociology and Anthropology, 42, 345-364, 2005.
- BLOBAUM A. ve HUNECKE M., **Perceived Danger in Urban Public Space: The Impacts of Physical Features and Personal Factors**, Environment and Behavior, 37, 465–86, 2005.
- BRANTINGHAM P.L. ve BRANTINGHAM P. J., **Mapping crime for analytic purposes: location quotients, counts and rates**, Crime Mapping and Crime Prevention, 8, 263-288, 1998.
- BROWN B. B. ve BENTLEY D. L., **Residential Burglars Judge Risk: The Role of Territoriality**, Journal of Environmental Psychology, 13:51–61, 1993.
- CINAR E. ve CUBUKCU E., **The Influence of Micro-scale Environmental Characteristic on Crime and Fear**. Procedia—Social and Behavioural Sciences, 35, 83–88, 2012.

- CLARKE R.V., **Situational Crime Prevention: Successful Case Studies**, Monsey, NY: Criminal Justice Press, 1997.
- CLARKE R. V. ve CORNİSH D. B., **Modeling offenders' decisions: A framework for research and policy**. *Crime and Justice: An Annual Review of Research*, 6, 147–185, 1985.
- COHEN L. E. ve FELSON M., **Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach**, *American Sociological Review*, 44-04, 1979.
- COZENS P. ve LOVE, T., **A Review and Current Status of Crime prevention through Environmental Design (CPTED)**, *Journal of Planning Literature*, 30(4), 393-412, 2015.
- COZENS P. M., HILLIER D. ve PRESCOTT G., **Crime and the Design of Residential Property. Exploring the Theoretical Background**, *Property Management*, 19(2), 136–64, 2001.
- COZENS P. M., HILLIER D., ve PRESCOTT G., **Criminogenic Associations and British Housing Design**, *International Planning Studies*, 7(2), 119–36, 2002.
- COZENS P. M., NEALE R. H., WHITAKER J. ve HILLIER D., **Investigating Personal Safety at Railway Stations Using 'Virtual Reality' Technology**, *Facilities*, 21(7/8), 188–93, 2003a.
- COZENS P. M., NEALE R. H., WHITAKER J. ve HILLIER D., **Managing Crime and the Fear of Crime at Railway Stations. A Case Study in South Wales (UK)**. *International Journal of Transport Management*, 1(3), 121–32, 2003b.
- CROWE T., **Crime Prevention through Environmental Design: Applications of Architectural Design and Space Management Concepts**, Oxford, UK: Butterworth-Heinemann, 2000.
- CUSSON M., **A strategic analysis of crime: Criminal tactics as responses to precriminal Situations**, *Advances in Criminological Theory*, 5, 295–304, 1993.
- DORAN B. J. ve LEES, B. G., **Investigating the spatiotemporal links between disorder, crime, and fear of crime**, *The Professional Geographer*, 57(1), 1–12, 2005.
- FEINS J., EPSTEIN J. ve WIDOM R., **Solving Crime Problems in Residential Neighborhoods: Comprehensive Changes in Design, Management and Use**. Washington, DC: US Department of Justice, National Institute of Justice, 1997.

- FELSON M. ve CLARKE R. V., **Opportunity Makes the Thief. Crime Detection and Prevention Series, Paper 98**, Police research Group. London: Home Office, 1998.
- FISHER B. S., ve NASAR J. L., **Fear of Crime in Relation to Three Exterior Site Features: Prospect, Refuge and Escape**, *Environment and Behavior*, 24, 34–65, 1992.
- GAETZ S., **Safe streets for whom? Homeless youth, social exclusion, and criminal victimization**, *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 46, 423–455, 2004.
- GARDINER R., **Design for Safe Neighborhoods—The Environmental Security Planning and Design Process**, Washington, DC: National Institute of Law Enforcement and Criminal Justice, Law Enforcement Assistance Administration, United States Department of Justice, 1978.
- HERTZOG T. ve KUTZLI G., **Preference and Perceived Danger in Field/Forest Settings**, *Environment and Behavior*, 30: 819–35, 2002.
- JEFFERY R., **Crime Prevention through Environmental Design**, Beverly Hills, CA: Sage, 1971.
- JORGENSEN A., HITCHMOUGH J. ve CALVERT T., **Woodland spaces and edges: Their impact on perception of safety and preference**, *Landscape and Urban Planning*, 60(3), 135–150, 2002.
- JORGENSEN, L., ELLIS G. ve RUDELLE E., **Fear Perceptions in Public Parks: Interactions of Environmental Concealment, the Presence of People Recreating, and Gender**, *Environment and Behavior*, 45:803–20, 2013.
- KEIZER K., LINDENBERG S. ve STEG L., **The spreading of disorder**, *Science*, 322, 1681–1685, 2008.
- KINNEY J. B., BRANTINGHAM, P. L., WUSCHKE, K., KIRK, M. G. ve BRANTINGHAM, P. J., **Crime attractors, generators and detractors: Land use and urban crime opportunities**, *Built Environment*, 34(1), 62–74, 2008.
- KUO F. ve SULLIVAN W., **Environment and Crime in the City Does Vegetation Reduce Crime?** *Environment and Behaviour*, 33(3), 343–67, 2001.
- KUSHMUK J. ve WHITTERMORE S., **Re-evaluation of Crime Prevention through Environmental Design in Portland, Oregon**, NCJ Document 80573. Washington, DC: US Department of Justice, 1981.
- LYNCH K., **The image of the city**, Cambridge, MA: MIT press, 1960.

- MARKOWITZ F. E., BELLAIR P. E. ve LIU J., **Extending social disorganization theory:**
- Modeling the relationships between cohesion, disorder, and fear**, *Criminology*, 39, 293–319, 2001.
- NASAR J. L. ve FISHER B., **Hot Spots of Fear and Crime: A Multi-method Investigation**, *Journal of Environmental Psychology* 13:187–206, 1983.
- NEWMAN O., **Defensible Space: People and Design in the Violent City**, London, UK: Architectural Press, 1973.
- PERKINS D., FLORIN P., RICH R., WANDERSMAN A. ve CHAVIS D., **Participation and the Social and Physical Environment of Residential Blocks: Crime and Community Context**, *American Journal of Community Psychology*, 18(1), 83–115, 1990.
- PERKINS D. ve TAYLOR R., **Ecological Assessments of Community Disorder: Their Relationship to Fear of Crime and Theoretical Implications**, *American Journal of Community Psychology*, 24(1), 63–107, 1996.
- POYNER B., **What Works in Crime Prevention: An Overview of Evaluations**. *Crime Prevention Studies* içinde, 1, R. V. Clarke (ed.), 7–33. Monsey, New York: Criminal Justice Press, 1993.
- SCHNEIDER R. ve KITCHEN T., **Planning for Crime Prevention: A Transatlantic Perspective**, London, UK: Routledge, 2002.
- SHERMAN L. W., GARTIN P.R. ve BUERGER M.E., **Hot spots of predatory crime: Routine activities and the criminology of place**, *Criminology*, 27-01, 1989.
- VRIJ A. ve WINKEL W., **Characteristics of the Built Environment and Fear of Crime: A Research Note on Interventions in Unsafe Locations**, *Deviant Behavior*, 12, 203–15, 1981.
- WILSON J. Q. ve Kelling G. L., **The Police and Neighbourhood Safety: Broken Windows**, *The Atlantic Monthly*, 3(2), 29–38, 1982.